

Федоровська Наталія Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем забезпечення публічної
безпеки і порядку ННІ № 3 Національної
академії внутрішніх справ; **Приходько**
Олександра Олександрівна, курсант ННІ № 3
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ

Проблема корупції досі лишається у трійці найактуальніших для нашої держави.

Тому, державна гарантує та забезпечує захистом осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції відповідно до статті 53 Закону України «Про запобігання корупції» (надалі - Закон).

Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривачі), перебувають під захистом держави, право на захист у особи виникає у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог Закону іншою особою.

Відповідно до п. 13 статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» до переліку повноважень Національного агентства належать й співпраця із особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону (викривачі), вжиття заходів щодо їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням.

Гарантії захисту щодо анонімності та нерозголошення інформації щодо викривачів, передбачена ч. 5 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції».

Інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, встановлених законом (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції») [1].

Серед принципів організації роботи з повідомленнями про порушення вимог Закону є: *захист прав викривачів*, коли посадові особи органу, які мають доступ до повідомлень, повинні розуміти ризики для викривачів, пов'язані з поданням повідомлення, а також подальшим встановленням фактів порушення вимог Закону; *конфіденційність*, коли у процесі збору, використання та збереження інформації посадові особи органу повинні виконувати вимоги законодавства щодо нерозголошення інформації про викривача; *зворотній зв'язок*, коли рекомендується підтримувати зв'язок з викривачем, навіть якщо повідомлення надане анонімно; *неупередженість*: повідомлення слід розглядати по суті та без жодних упереджень, які можуть виникати у результаті попередніх контактів викривача з органом [2, с. 4-5].

Гарантії захисту за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну передбачені ч. 2 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції». Якщо у зв'язку із здійсненням повідомлення про порушення вимог Закону існує загроза життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [1].

Особа або член її сім'ї не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрозі таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог цього Закону.

Національне агентство здійснює постійний моніторинг виконання закону у сфері захисту викривачів, проводить щорічний аналіз та перегляд державної політики у цій сфері [1].

Для того, щоб розширити практику повідомлень та стимулювати потенційних викривачів, рекомендується в чіткій та доступній формі інформувати громадян про законодавчі гарантії захисту та наявність каналів надсилання повідомлень. Оскільки бажання особи повідомляти про порушення вимог Закону залежить від усвідомлення прав, обов'язків та гарантій [2, с. 11].

З метою вдосконалення законодавчого врегулювання механізмів захисту викривачів та з урахуванням міжнародного досвіду Національним агентством з питань запобігання корупції розроблено проект Закону України «Про захист викривачів корупції» (2018 р.).

Відповідно до законопроекту основними напрямками у сфері захисту викривачів є: 1) співпраця з викривачами та прирівняними особами; 2) ефективне реагування на факти застосування негативних заходів впливу або загрози їх застосування до викривачів та прирівняних осіб; 3) надання правового та іншого захисту викривачам та прирівняним особам; 4) вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні прав викривачів та прирівняних осіб.

В свою чергу, прикінцевими положеннями (розділ 3) даного законопроекту передбачено внесення змін до наступних законодавчих актів України, зокрема:

- Кримінальний кодекс України доповнити статтею 366² такого змісту:

«Стаття 366² Застосування негативних заходів впливу до викривача

1. Загроза життю, житлу, здоров'ю та майну викривача та/або прирівняної особи у зв'язку із повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції»

- карається позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.»....

- Закон України «Про запобігання корупції» доповнити статтею 53²:

Стаття 53². Державний захист викривачів

1. Викривачі перебувають під захистом держави. Гарантії державного захисту викривачів передбачені Законом України «Про захист викривачів корупції».

2. Національне агентство здійснює постійний моніторинг виконання закону у сфері захисту викривачів» [3].

Крім того, актуальним є зареєстрований за № 4038а від 20.07.2016 проект Закону про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам. Метою якого є забезпечення прозорості, відкритості та підзвітності суб'єктів владних повноважень, своєчасне виявлення та запобігання діянням або бездіяльності, які становлять шкоду або загрозу суспільним інтересам, в тому числі корупційним та іншим правопорушенням, забезпечення дотримання прав та ефективного захисту викривачів, утвердження свободи діяльності засобів масової інформації та захисту свободи слова [4].

Водночас захисту потребують не лише особи, що викривають корупцію, але й особи, що повідомляють про катування, інформацію

про небезпечні отруйні речовини в харчових продуктах, халатність в медичних закладах, що призвела до зараження немовлят або навіть до смерті пацієнтів та інші резонансні події.

Враховуючи наведене, реальний захист викривачів може гарантувати тільки окремий спеціальний закон, що створить дієвий механізм для поширення суспільно необхідної інформації.

Саме така тенденція панує останні 15 років у світі - спеціальні закони діють у більш ніж 30 країнах світу, зокрема, в Австралії, Великобританії, Косово, Південній Кореї, Румунії, Сербії, ЮАР та Японії. В країнах, де функціонує закон про захист викривачів інформації, їжа більш безпечна, вода - чистіша, гроші платників податків витрачаються прозоро та раціонально, а корпоратії діють відповідальніше.

Наприклад, у 2012 році, через рік після ухвалення спеціального закону із захисту викривачів у Південній Кореї, уряд повернув до бюджету близько 10 млн доларів у наслідок 40 справ, порушених за інформацією викривачів. Завдяки викривачам інформації, США повернули 35 млрд доларів у вигляді штрафів, загублених та вкрадених грошей платників податків з 1986 року.

Саме тому викривачі є єдиним надійним шляхом дізнатися інформацію про зловживання з боку влади. Разом з тим, розкриваючи інформацію, якщо вона свідчить про корупційні дії чи зловживання з боку чиновників, викривачі наражаються на небезпеку, оскільки вони ризикують кар'єрою, особистим добробутом і навіть життям заради викриття корупції та інших суспільно небезпечних діянь.

Контроль за додержанням прав викривачів та забезпеченням їх захисту здійснюватиметься Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; у сфері захисту викривачів, які повідомляють про корупційні, пов'язані з корупцією правопорушення, інші порушення Закону України «Про запобігання корупції» - Національним агентством з питань запобігання корупції.

Крім того, законопроектом передбачено внесення змін до інших законодавчих актів України, а саме:

статей 1 - 5, 17, 20 - 22, 28 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», визначивши особливості забезпечення безпеки викривачів інформації [5].

З огляду на наведене, сьогодні існує нагальна потреба захистити викривачів, які готові боротися за справедливість та правду, удосконаливши правове регулювання суспільних відносин щодо розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № П00-УП. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Методичні рекомендації щодо організації роботи із повідомленнями про корупцію, внесеними викривачами, затвердж. рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 6 лип. 2017 р. № 286 (зі змінами від 10 серп. 2018 р.). URL: <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/news/metod.rekomendaciyi.pdf>.
3. Проект Закону України «Про захист викривачів корупції» URL: <https://nazk.gov.ua/proekt-zakonu-ukraymy-pro-zahyst-vykrivachiv-korupciyi>.
4. Зареєстрований проект Закону «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» від 20 лип. 2016 р. № 4038а URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» від 14 трав. 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836.